

Fra biskopens medhjelper til selvstendig mellomlederstilling i Den norske kirke

---

Andreas Aarflot, biskop emeritus, dr. theol.
andraarf@online.no

Innledning

Prosteembetet har vært en viktig faktor i arbeidet for å fremme kirkelig tro og praksis i menighetene i Den norske kirke. Helt fra den første rammelov for den nye lutherske kirke etter reformasjonen, har prostene vært innplassert sammen med biskopen som medhjelper og praktisk observatør til hjelp for å skape orden og enhet i kirkeorganisasjonen. Hovedoppgavene har gjennom århundrene vært å føre tilsyn med prester og andre kirkelige medarbeidere, fremme kristen kunnskap blant den oppvoksende slekt og stimulere til flittig bruk av kirkens tilbud i gudstjenester og sakramentforvaltning.¹ Prosten skulle også føre tilsyn med kirkebygget og de kirkelige eiendommer og rapportere sine observasjoner til biskopen. Prosten skulle besøke menighetene regelmessig og bidra til å skaffe grunnlagskunnskap om kirkens tilstand for biskopens egne visitaser. Påbud og regler kom gjennom forordninger fra myndighetene, og kirken fremstod i de første fire hundre år som styrt ovenfra.

Men i det siste hundreåret har menighetslivet blitt preget av større ansvar og initiativ nedenfra, med utgangspunkt i den selvstendigjøring som begynte med Menighetsrådsloven 1920 (iverksatt fra 1922). Prostens rolle har mer fått preg av inspirasjon og medarbeiderskap for prester og tillitsvalgte i menighetsrådene i et stadig mer selvstendig og lokalt utformet menighetsarbeid med økende staber for utføring av kirkens oppgaver. I denne sammenheng har beskrivelsen av prostene som ledere også hentet impulser fra vanlig ledelsesfilosofi, og et aktivt utredningsarbeid frem mot den gjeldende tjenesteordning for proster (2004/2016) har både innsnevret og utvidet prostens ansvarsområde. Det utvidede lokale ansvar for soknene, med opprettelsen av fellesråd og ansatte kirkeverger, har medført at tilsyns- og ledelsesfunksjoner har blitt forankret i fellesrådsstrukturen for de lokale tjenestekategorier, mens prostens oppgave mer har blitt konsentrert om veiledning og tilsyn med prestedtjenesten.

Artikkelen gir innblikk i de viktigste vendepunktene i prostetjenestens historie i Den norske kirke fra reformasjonen og frem til status i dag.

---

¹ Oppgaven rommet både tilsyn, oppmuntring og kontroll.

Prostens profil i reformasjonsverket

Med reformasjonen fikk prosteembetet tydeligere profil i Danmark/Norge, og prostene ble tildelt en viktig rolle når det gjaldt tilsyn og oppfølging av reformasjonsverket. Det var klare bestemmelser i Kirkeordinansen av 1537 som definerte prostenes oppgaver.²

Kapittel 28 har overskriften: «*Om superintendenter og proster, som er deres medhjelpere*» (KO, s. 94 ff.), men kapitlet handler mest om prosterollen, mens biskopenes oppgaver beskrives mer utfyllende ellers i ordinansen. Siden denne teksten ligger til grunn for en rekke utfyllende formuleringer om prostene i senere bestemmelser i kirkeretten, siteres Kirkeordinansen utfyllende her:

«Av superintendentene her som skal holde denne reformasjonen i kirken ved makt skal det være en i hvert stift og til medhjelpere skal de ha en prost i hvert herred» (KO s. 94). «Prostene skal også ha kjennskap til landsloven og en gang om året skal de besøke alle sogn. Og når de kommer til en kjøpstad skal rådet være til stede. Når kirkens regnskap er lagt frem, skal de først forhøre seg om hvorvidt sognepresten rettelig preker evangeliet, utlegger barnelærdommen, utdeler sakramentene og i alle måter tar seg av sitt embete og pryder det med et godt levnet. Likeså om de er tilstrekkelig forsørgt. Dernest skal de gi akt på sognefolket for å erfare om de har gjort fremskritt i den kristne tro som de bekjenner, hvordan de forholder seg til papismen som de har forlatt, hva vilje de har til den evangeliske lære og hvordan de skikker seg deretter i sitt levnet. De skal også se etter kirkene og kirkegårdene og undersøke om prestene får sin vanlige lønn som tilkommer dem» (ibid. s. 101).

Prosten skal være medansvarlig for fattigkassen og *utpeking av diakoner* til å være forstandere for fattigkassen (ibid. s. 100). Også tilsynet med skolene, der de fantes, ble lagt til prostene.

Prosten hadde en rolle når det gjaldt den foreskrevne prosedyre for *tilsetting av nye prester* i menighetene. Prosten skal delta sammen med «de beste i menigheten på almuens vegne» ved prestevalg. Og når presten er ordinert av biskopen, skal prosten lese biskopens anbefalingsbrev (*kollas*) for menigheten om at han er «rettelig kalt, overhørt og ordinert til embetet» (ibid. s. 66).

Ordinansen fastsetter også en *valgordning* for prostene, som mer eller mindre uforandret har bestått like til forrige århundre i vårt land: «Alle prester i hvert herred eller len må nå sammen med sin superintendent velge seg en av predikerne, som de anser for å være dugelig til det, til å være prost over prestene og kirkene i herredet» (ibid. s. 62).

---

² Kirkeordinansen av 1537. Reformasjonens kirkelov. Oversatt av Terje Ellingsen, Verbum, Oslo 1990, siteres: «KO».

Veiledning for prostetjenesten

Sjællandsbiskopen Peder Palladius, den ledende biskop i reformasjonsverket, skrev en veiledning med gode råd for prostetjenesten: *Regler for provinsvisitasen eller retningslinjer (oppskrift) for prostene.* (1555)..³

Det er interessant å se hvor jordnært og praktisk Palladius henvender seg til prostene i innledningen til denne lille boken: Han deler stoffet i tre, og første avsnitt handler om *tiden*, det neste om *stedet*, og det tredje om *selve innholdet* i prostevisitasen. Om tiden (*Tempus*) skriver han:

Man må gi akt på tiden, som Paulus sier. Derfor synes det meg klokest – med unntak av vinteren – å overveie hvilken av de andre årstidene som bør foretrekkes når han skal innkalle («gjøre krav på» «*sumat*») til prostevisitas: Enten om våren når skogene grønnes og året er på sitt vakreste, eller om sommeren, eller om høsten etter at grøden er høstet inn. Og med mindre fisket er til hinder (!), kan man begynne visitasen, hvis den også lar seg fullføre. Det bør sørges for at ikke prostens egne oppgaver (de ting som hører prosten til) på grunn av visitasen lider avbrekk. Dessuten er det heller ikke tilrådelig å visitere kirkene på søndager, så ikke begge steder gudstjenestene («*sacra*») hindres eller forsømmes.

Om stedet (*Locus*) har han følgende bemerkninger:

Han skal alltid kunne overnatte i huset sitt og tidlig om morgenen med vogn eller til hest begi seg til kirken som skal visiteres, så ikke kirken belastes med altfor store omkostninger, noe som for fremtiden kunne vekke mistanke hos noen. Ikke mer enn to eller tre timer bør tilbringes hos kirkevergene («*tutores*», – underforstått for å bli bevertet) – så det ikke gir årsak til spott om at det er for magens skyld visitasen angivelig skulle være innstiftet.

Det tredje avsnittet i Palladius' veiledning til prostene har overskriften «Personer som det bør ageres overfor». Han anbefaler at prostevisitasen åpner med en gudstjenestlig samling, som han skisserer opplegget til, og dernest tar han for seg gruppe for gruppe og peker på hva prosten bør se etter hos hver enkelt:

For *prestene*: Om de preker evangeliet rett og med alvor; om de underviser grundig i katekismen; om de administrerer sakramentet til enkelte og til alle; om de har besøkt de syke i tide; om deres liv svarer til evangeliets lære; om de har tidd seg som frie og hellige i all sin ferd; om de forestår sin husstand med alvor; om det er kjent noe skandaløst i deres lære eller liv eller i deres familie.

³ Palladius P (1555): *Formula visitationis provincialis seu præpositorum conscripta* a Doct. Pet. Pall.. Uten trykkested. Forord datert 7. juni 1555. Digital utgave av originalen, via Nasjonalbiblioteket.

Om *klokkerne (degnene)* spørres det om de forklarer katekismen rett – både i kirken, og utenom med skrevne tekster; om de i kirken synger de foreskrevne tekstledd, både på latin og dansk – og ellers er pålitelige i liv og lære.

Om *kirkevergene* spørres det om de skjøtter vel sitt tilsynsansvar for kirken og dens inventar og sørger for reparasjoner når det trengs.

Fattigforstanderne skal ha omsorg for de forskjellige kategorier av hjelpetrequende, både dem som bor hjemme, og dem som driver på gaten. De skal også sørge for innsamlinger til hjelp for syke og utsatte familier.

Menigheten oppfordres til flittig kirkegang og nattverdbruk. Den oppfordres til ærlig adferd i alle ting, og til å vise vennlighet mot alle, og omsorg for naboer som trenger hjelp.

I store trekk har denne pliktatalogen vært retningsgivende for utøvelsen av proste-embetet i de følgende århundrer.

Prostesamlinger

I Danmark ble det vanlig å samle prostene til *stiftssynoder* under biskopens ledelse, for å drøfte aktuelle spørsmål og orientere om de kongelige påbud som kom i rask rekkefølge fra de første reformivrige kongene.⁴ I Norge hører vi bare om et fåtall slike synoder i reformasjonsårhundret. Særlig fra Bergen stift er det etterlatt skriftlige etterretninger med referat fra de sakene som ble forhandlet.⁵

Biskop Anders Foss i Bergen hadde selv vært med som prost i mange år under stiftssynoder i Sjælland stift før han ble utnevnt til biskop (Montgomery 1990, s. 86), og han ivret for å få organisert noe tilsvarende i sitt stift.

Ved stiftssynoden i 1589 skrev Bergensbispen først en lengere innledning med pastorale formaninger og konkrete anvisninger:

Ingen skal tro at prosteordningen bare skulle være en tom formalitet eller en hederstittel, men på samme vis som enhver heder er en byrde, så har også prostene sine tunge oppgaver som hverken er små eller unyttige. Om disse har den ærede fader doktor Peder Palladius tidligere gitt ut en bok om prostenes visitasjon. Derfor håper jeg også at de som samvittighetsfullt og gjerne vil bevare orden og gode seder, skal ha samme forståelse som jeg, og samarbeide med meg i råd og dåd (Montgomery 1990, s. 85).

4 Heffermehl A, V. (1890) *Geistlige Møder i Norge. Et Bidrag til den norske Kirkes historie efter Reformationen til 1814*. Cammermeyer forlag, Kristiania 1890 s. 83.

5 Montgomery I. «Synoden som ett led i reformationskyrkans inre konsolidering. Synoderna i Bergen 1584 och 1589». i: Brohed Ingmar (red.) 1990: *Reformationens konsolidering i de nordiska länderna*. Universitetsforlaget, Oslo. (s. 74-95).

I statuttene fra Bergenssynoden 1584 innskjerpes valgordningen og opplegget for prostemøtene (ibid. s. 81). Alle prester i herredet velger prost, og biskopen bekrefter valget. Det anbefales at prostene samler sine prester til egne årlige prostisynoder innimellom stiftssynodene (*kalenter*). Betydningen av katekismeundervisningen etter prekenen (ved presten eller klokkeren) blir understreket. Både synoden 1584 og 1589 har strenge krav til prestenes adferd og opptreden, både på prekestolen og i daglig livsførsel. Prestene skal unngå meningsløse geberder på prekestolen, og ikke komme med for mange sitater fra Skriften (1584). De skal kle seg og opptre på et passende sett, og ikke preke mer enn en time (1589).

Samlingen med bispedømmets proster til en stiftssynode fant ikke videre gjenklang i Norge. Biskop Jens Nilssøn i Oslo hadde luftet tanken i et brev til Sjællands biskop i 1580, i forbindelse med sin formelle vigsling til bispeembetet, hvor han også søkte råd om andre sider ved bispegjerningen.⁶ Selv om hans danske kollega priste ordningen slik den hadde utviklet seg i Danmark, ble den aldri realisert i Oslobispens store distrikt. Men Jens Nilssøn samlet ofte flere av prestene i et prosti når han kom til visitas, og han samtalte med prosten og prestene om deres oppgaver.

Prostevalget foregikk uforandret etter bestemmelsene i Kirkeordinansen. Ved visitasen i Båhuslen i 1594 ble det holdt prostevalg i det nordlige prostiet. Valgt ble soknepresten i Quille, herr Jens Gudesøn, og de syv sokneprestene som hadde utpekt ham, skrev en høytidelig erklæring med sine underskrifter, hvor de gav uttrykk for sine forventninger til prosten og erklærte sin lojalitet til ham som deres kirkelige foresatte (Visitatsboken 1885, s. 233).

I utkastet til en norsk Kirkeordinans (1607) fantes en bestemmelse om at ingen prest må vegre seg for å motta valg til prost. Det forekom at prester unnslo seg for å overta prosteembetet når de var valgt. Det hendte endog at prestekollegiet måtte ty til loddtrekning for å få på plass en prost (ibid. s. CLXXXVIII).

Lovregulering av prostetjenesten (Norske Lov 1687)

Den endelige fiksering av prosteembetets oppgaver, og stadfestelse av den nedarvede valgordning, kom med Kristian V's Norske lov i 1687:

§ 1. Det skal være én prost i hvert herred, som skal være superintendentens medhjelper, for å minne kirke- og skoletjenere om at de skal gjøre sitt embete og se til at allting alle steder går skikkelig og rett til.

§ 2. Prestene i hvert herred sammen med sin superintendent må utvelge seg en prost iblant seg selv som de akter dugelig til det, enten han bor i kjøpstaden eller på landet.

⁶ Nielsen Y.; *Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597*, Kristiania 1885. Faksimileutgave 1981 ved Carl Zakariasson, Ed., Siteres:Visitatsboken., Henvisningen her fra Innledningen s. CXI..

§ 3. Prostene skal en gang i året eller oftere, om superintendenten finner det nødvendig, besøke alle sognene i deres prostier og ha *jus patronatus* overfor dem og undersøke hvordan prestene preker, utlegger barnelærdommen, utdeler sakramentene, og om de i alle henseende sømmelig forestår sitt embede og pryder det med et godt liv.

§ 4. Derneft skal de flittig undersøke om undervisning i barnelærdommen, overhøre barna, om klokkerne og substituttens flittighet i sitt kall, og formane dem til tjenesten, såvel som og prestene skal formanest til å ha oppsyn med det som kreves av deres kall.

§ 6. De skal også gi akt på sognefolket, så de kan erfare hva de har forbedret seg i den kristelige tro, hvorledes de skikker seg etter evangeliets lærdom med deres liv.

§ 11. Prostene skal ha forstand i landsloven ... og blant annet sørge for at arkiv og saker som angår embedet blir forsvarlig sikret ved en prests død, og overlatt til etterkommeren (N.L. 2-16).

Som vi ser, gir lovboken i eget kapittel i hovedsak samme anvisninger til prostetjenesten som de opprinnelige bestemmelser i Kirkeordinansen. Oppmerksomheten rettes mot prestene og de øvrige kirkelige medarbeidere, men formaningene sikter også på «sognefolket», og hvordan det står til med deres tro og kristelige liv.

Forskjellige bestemmelser om prostetjenesten

Stiftsprosten var den naturlige stedfortreder for biskopen (Reskript 9/9 og 14/9 1726, Fogtman 1806, s. 456).⁷ Et reskript fra 9/6 1758 fastsetter likevel at når både biskopen og stiftsprosten i Akershus stift er fraværende i sine nødvendige embetsmessige forretninger, forrettes ordinasjon av nærmeste prost (Fogtman 1788 s. 483).⁸

Det oppstod behov for innskjerping og klargjøring av valgreglene. Kongen fastsatte «en gang for alle» i et rundskriv til biskopene i Danmark og Norge «hvorledes med prostevalg skal forholdes» (23. desember 1740): «Prostevalget skal herefter gå efter plurima vota og biskopen skal selv ha et votum som når de derved er like bliver decisivum (Fogtman 1788, s. 141).

Etter pietismens innføring av den første lov om almueskoler i 1739, ble prostene med i de nyopprettede skolekommisjoner (forordning 5. mai 1741), som skulle ha tilsyn med skolevesenet og lærerne. Allmueskoleloven av 1. juli 1816 bestemte at prosten på

7 Fogtman L. (1806) Alfabetsk Register over de Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegiatbreve i 17 Bind, Første Part (A – L) Kjøbenhavn, 1806

8 Fogtman, L.: «Kongelige Rescripter, Resolutioner, og Collegialbreve for Danmark og Norge udtogsvis udgivne i chronologisk Orden af Laurids Fogtman, 4.2: 1740 -1746» København, Gyldendal, 1788. Rollefordelingen for utnevning av prester var ellers klar helt fra reformasjonen, hvor prosten var med ved valgprosessen og innsettelsen, mens biskopen var tildelt ansvaret for både prøving av kandidatene, og selve ordinasjonen, når vedkommende hadde fått den kongelige godkjenning.

sin årlige visitasreise skulle samles med skolekommisjonen til drøfting av skolevesenets fremme (gjentatt i skoleloven av 14. juli 1827)..⁹

Den såkalte *prosteretten* skulle dømme i første instans i saker mot tjenestemenn i kirke og skole og saker mellom prest eller degn og sognefolket.¹⁰

Prostenes rapportering

Helt fra den første prosteinstruks etter reformasjonen var prostenes årlige visitaser en viktig del av oppgaven. Men gjennomføringen av prostevisitasene kunne variere ganske mye gjennom perioden, avhengig av hvordan prostene la opp programmet. Det finnes et omfattende materiale i statsarkivene med skrevne rapporter fra prostevisitaser i de enkelte bispedømmene. Bare fra bispearkivet for Oslo bispedømme, som inkluderte Hamar bispedømme til 1864, finnes et tyvetalls store kassetter med visitasberetninger fra prostene.¹¹

Noen stikkprøver gir glimt av hvordan stoffet er ordnet og disponert av enkelte proster:

Prosten i Øvre Romerike, Solør og Odalen, Christopher Munthe Leganger i Eidsvold, har valgt snarveien, når han på toppen av et stort brevark skriver: «Paa dette Ark ville de Herrer Sognepræster behagentlig anføre i hvilken Tilstand Kirkene i ethvert Præstegjeld i Øvre Rommeriges, Solørs og Odalens Provsti for saavel Hoved- som Annexkirkene befindes at være ved Aarets Udgang 1804» (rekke I, kassett 3). På brevarket følger så anførlene fra sokneprestene etter hvert som de har fått oversendt henvendelsen. Presten i Elverum, Hans Gude, skriver f.eks. «Elverums prestegjeld har kun en kirke og den er så vel innvendig som utvendig i skjønn og uforanderlig stand». Fra presten Jacob Lund i Ullensaker kommer en liknende attest: «Ved årets utgang 1804 befandtes så vel hovedkirken som Hovind anneks i forsvarlig god stand her i Ullensaker prestegjeld. Hvilket herved bevitnes!» (ibid.)¹²

Av særlig interesse finnes to rapporter fra prosten i Kongsberg prosti (ibid.). Den første, fra året 1800 var på 14 tettekrevne foliosider, bundet sammen til et lite hefte, med tittel: «Visitations Tabel for Kongsberg Provstie, afgivet Aar 1800 af Provst Berg, sogneprest til Bergstaden». Det andre, fra 1803 var på hele 23 sider, heftet sammen på samme måte.

9 Imsen, S.//Ramstad, M, i Norsk historisk leksikon (3. utg. 2004), Oppslag «Skolekommisjon».

10 Imsen, S. i Norsk historisk leksikon, Oppslag: «Kirkelig jurisdiksjon»

11 Christiania Bispearkiv. Tilsyn. Visitaspakke, Rekke I - XXIV, Prostevisitaser 1735 – 1810.

12 Navnene på de omtalte geistlige er hentet fra Bastian Svendsens håndskrevne prestehistorie: «Efterretning om geistligheten i Akershus stift» SAO/PAO-0181/D, skanna materiale. (siteret med forbehold om pålitelighet).

Det som særpreger denne siste visitasrapporten, er at den gir en fortløpende beskrivelse av visitasens forløp, med nærmere omtale av de forhold som ble undersøkt i de enkelte menigheter. Disposisjonen er den samme hele veien: Prosten begynner med en omtale av *gudstjenesten*, og en kommentar til personellkapellanens preken. Så fulgte *overhøring* av ungdommen på kirkegulvet, og deretter en omtale av *skolene*, videre om *fattigvesenet*, *kirkene* og *prestegårdene*.

En liknende disposisjon fulgte prost Berg ved besøket i de andre menighetene, med noen dagers mellomrom. I Rollag kontrollerte prosten også kirkens kapital og regnskaper og undersøkte ministerialbøkene, som befant seg i beste orden. I Flesberg, ved siste visitas på runden, hadde han en kommentar om prestens og menighetens forhold til hverandre: «Overalt hersker Harmonie; uden fra Lyngdølene. De er stric og haarde - men Tid efter Tid beskjæmmes (de) ved Sogneprestens Sagtmodighed»¹³

Etter hvert utviklet skjemaveldet seg slik vi ser av et trykt dokument, produsert spesielt for Nedre Telemark og Bamble prosti med 26 rubrikker, hvor alle tenkelige forhold av interesse syntes å være fanget opp (Innberetning fra 1835).

Av saker som ønskes kommentert, kan her nevnes: «Om vaksinasjonens fremme»; «Presteenker i sognet»; «Teologiske studenter eller kandidater i sognet»; «Skolecassens indhold»; «Menighedens større eller mindre agtelse for den offentlige cultur» (!)

Frem og tilbake om prostens betydning

Prostene var de første som fikk medinnflytelse på *bispevalget*. Ved Kgl. res. 28. mai 1841 om bispeutnevnelser, ble det bestemt at stemmegivningen på 3 personer til forslag for departementet ved ledighet i stiftet, skulle foretas av rikets samtlige tjenesteforrettede proster. Noen få år senere fikk også biskopene og de teologiske lærere den samme mulighet (Kgl. res. 11. juli 1848).

Prostevalget forble i hovedsak uforandret, helt frem til slutten av 1900-tallet, da endringer i Kirkeloven fra 1969 førte til at prostestillingene ble knyttet til faste soknepreststillinger og ble gjenstand for søknad og kongelig utnevning. Professor Andreas Seierstad pekte på at

«Prostevalget var den eneste kirkelige valgordning som overlevde eneveldet her i landet. Det kan synes å være en liten ting for kirken at prostevalget har holdt seg helt fra reformasjonen til i dag, men en skal ikke undervurdere den ting at ordningen gjennom århundrer har vært et stille vitnesbyrd om at embetsautoritet ikke alltid

---

¹³ Lyngdal var anneks til Flesberg – Prost Johannes Henrik *Berg* hadde tiltrådt sitt embete i Kongsberg 1798. Han kom da fra sokneprestembetet i Våler og Svindal og prostestillingen i Nedre Borgesyssel prosti, hvor han hadde gjennomført en omfattende visitas i 1797. Rapporten herfra er utformet etter samme mal som de to nevnte i Kongsberg – Den saktmodige soknepresten i Flesberg var Andreas Engelhardt, som hadde betjent embetet fra 1782 (Bastian Svendsen).

behøver å hentes ovenfra fra biskop eller konge. Valg og representasjon er eldgamle prinsipper i kirken og ikke lån fra moderne borgerlig demokrati». Han minner også om at fra 1920 var lekfolket (menighetsrådet) med ved kåring av prost.¹⁴

Prostevisitasene ble fortsatt utført gjennom 1800-tallet. Biskop Johan Christian Heuch i Kristiansand innledet sin første visitasberetning 1889 med å beklage at han bare hadde rukket å gjennomføre få visitaser, siden han først kunne tiltre embetet ved slutten av året. Men han føyer til: «Derimod ere Provstevisitatserne foretagne regelmæssigt og have i enkelte Menigheder traadt istedetfor Biskopens Besøg».¹⁵ Heuch ble senere kjent som en av de viktigste fornyere av bispevisitasene ved slutten av århundret.

Visitatsreglementet 1909 var påvirket av Heuchs ideer, men førte til at prostenes rolle ble begrenset til i hovedsak å være biskopenes medhjelpere i utøvelsen av biskopenes visitasjonsoppgaver.¹⁶ Visitasens preg ble flyttet fra kontrolloppgaver til inspirasjon og motivasjon for menighetene. «[Det vil] herefter være visitasens hovedoppgave at gi vore ofte saa enslig siddende prester, lærere og menigheter et vækkende og belivende pust utenfra» (*Visitatsreglement*» s. 16). Innstillingen fulgte anbefalingen fra de fleste biskopene, som ikke så nødvendigheten av å opprettholde prostenes visitasplikt.

«Provstevisitaserne bør sløyfes som faste og regelmessig tilbakevendende besøk i menighetene. Man kan ikke med trygghet gaa ut fra at provsterne altid har noget væsentlig at yde prester og menigheter utover hvad prest og andre arbeidere i menigheten kan gi» (Trondhjems biskop) (*ibid.* s. 12). Også Hamar biskop uttaler seg i samme retning: «I vore til dels meget smaa provstier kan ikke provsterne antages at staa saa meget høiere end de andre prester, at deres visitas ville kunne faa nogen større betydning til menighetslivets fremme» (*ibid.* s. 11).

Kommisjonen hadde likevel større tiltro til prostene enn biskopene og foreslo at biskopen «bør kunne paalegge provsten at utføre *visse dele* av visitasen», og begrunnet det med at biskopene ofte var «aldrende mænd, hvis kræfter lidt efter lidt vil vise sig ikke at strække til for alt det arbeide visitasen herefter vil kræve» (*ibid.* s. 16). I selve lovutkastet er forslaget blitt utvidet til å lyde: «Under særegne omstændigheder kan biskopen med Kirkedepartementets tilladelse overdra provsten *den hele visitas*» (§1, 3. ledd, *min kursivering*).

Sakte fremdrift mot ny ordning av prostetjenesten

I 1960-årene lanserte Per Lønning, som representant for Høyre, et forslag om å overføre en del av biskopenes arbeidsbyrde til prostene, og at embetet skulle lyses ut

14 Seierstad, A. «Norsk kyrkjeordning i eldre tid», i: Årbok for Den norske kirke 1955, s. 95.

15 Heuch, J. C. (1965) *Visitatsberetninger 1889 – 1902*, utgitt av Gunvald Bøe. Oslo, Lunde & Co's forlag, s. 23. .

16 Kirkekommissjonen av 1908, I. *Indstilling til nyt visitatsreglement for den norske kirke*. Kristiania, Steenske Bogtrykkeri, 1908).

som prostestilling knyttet til bestemte menigheter (Kirkens Årbok 1964, s. 14). Da kirkestatsråd Kjell Bondevik la frem forslaget om opprettelsen av et lovfestet Kirkeråd, inneholdt proposisjonen (1967-68) også forslag om å knytte prosteembetet til faste sogneprestembeter.¹⁷

Departementet gikk inn for å gjøre prostestillingene til gjenstand for søknad og utnevning etter samme mønster som domprostembetene. Det innebar at de gamle regler om prostevalg endelig ble opphevet. Stortinget fikk loven på plass i 1969, og arbeidet med å fylle prosteembetet med nytt innhold og ansvar kunne begynne.

I 1968 drøftet Bispemøtet proposisjonens forslag angående prostestillingene. Biskopene nedsatte et utvalg under ledelse av biskop Tord Godal, med mandat: «Å presisere prosteembetets funksjon og oppgave på bakgrunn av stortingsproposisjonen, og et allment ønske om å styrke prosteembetet og prostienheten åndelig, administrativt og økonomisk» (BM Sak 6/68). Innstillingen fra utvalget ble lagt frem allerede i september 1969¹⁸, og argumentene og forslagene spilte en viktig rolle for diskusjonen videre, både i Presteforeningen og Bispemøtet.

Utvalget pekte på at utviklingen i kirkelivet etter krigen hadde ført til «en voksende forståelse for et utvidet ansvarsområde i menighetene». Det sterkere pulserende menighetsliv og biskopens større ansvar bidro hver på sin måte til å trekke prostiet og prosteembetet frem igjen» (Godal-innst. s.4). Utvalget er også opptatt av at prosteembetet må stå i en helhetskirkelig sammenheng, og at den åndelige dimensjon i tjenesten ivaretas (ibid. s. 15). Som biskopens medhjelper har prosten del i den samme utrustning og forpliktelse som biskopen og utfører sin tilsynsoppgave «med reell kirkelig myndighet, samtidig som hensynet til menighetens suverenitet og åndelige liv bestemmer hans tjeneste». Det understrekes samtidig at «det dreier seg om å gi prosten en plass som ikke svekker biskopens myndighet eller hindrer menighetenes liv og vekst» (ibid. s. 13).

Et nytt innspill kom fra Bispemøtet i 1973: (BM Sak 3/73): «*Forholdet mellom bispeembetet og prosteembetet i vår kirke.*». Denne gang forelå en betenkning fra biskop Kristen Kyrre Bremer og domprost Reidar Kobro, som ble gjennomgått:

Det dreier seg ikke primært om *avlastning* for biskopene, heter det nå, men mer om en *fordeling av ansvar*. Biskopene forbeholdt seg «en rekke styringsoppgaver på helhetskirkelig plan under bispeembetet», blant annet ordinasjon, kirkevigsel, deltakelse i større kirkejubileer, visitas og prosteinnsettelse. Prostens oppgave består i rådgivning overfor prestene når det gjelder deres embetsførsel og menighetsrådene når det gjelder deres arbeid. *Prostevisitasen* foreslås på nytt, og bør gjennomføres en gang mellom de ordinære bispevisitasene.. Prosten skal gi innstilling og råd på bakgrunn av lokalkjennskap. Prosten har selvstendig avgjørelsesmyndighet i visse

¹⁷ Ot. prp. nr. 42 (1967-68) om lov om endringer i lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 m.v.

¹⁸ «Prosteembetets funksjon og oppgaver» 21 maskinskrivne sider

saker. Prostens oppgave er å ha «nærkontakt» med kirkens prester og arbeidere. Han skal ha et øye vendt mot den enkeltes arbeidsforhold og forsøke å skape miljø for studium og sjelesorg i prostiet.

Nå la departementet seg tilsynelatende i venteposisjon og gjorde ikke nye fremstøt de nærmeste årene. Men i den kirkelige tankesmie ble prostetjenesten gjenstand for fornyet oppmerksomhet, samtidig med at prostiet som arbeidsenhet i kirken ble nærmere utprøvd. Presteforeningen arrangerte en «Konsultasjon vedrørende prosteembetet» i 1971, der alle bispedømmer var representert. I en oppsummering året etter ble det pekt på behovet for «desentralisering» av arbeidet i bispedømmene, og her ble prostienheten og prostefunksjonen sett som tjenlige virkemidler.¹⁹

En ny dreining i debatten

Etter at utnevnelsen av sokneprester og menighetsprester ble overdratt til bispedømmerådene i 1988 (Kgl. res. 17. juni 1988), ble det nødvendig med en ny tjenesteordning for prester, og det styrket forventningen om at det også burde komme en egen tjenesteordning for proster. Den norske kirkes presteforening kom med en grundig betenkning i 1989: «*Prosten i Den norske kirke*».²⁰ Utredningen pekte på at prosten har en lederstilling på mellomplanet med særlig vekt på personalledelse, men påpeker at ledelses-oppgaven er vanskelig å fylle tilfredsstillende ved siden av ansvaret som sokneprest i en menighet. Et hovedforslag i utredningen er å få opprettet en sokneprest 2-stilling ved alle prosteseter slik at prosten kan bli frigjort mer til prosteoppgavene.

Utredningen var gjort av en arbeidsgruppe bestående av prostene Sigurd Osberg og Hans Rognstad sammen med daværende prost Finn R. Huseby, som nylig hadde levert en diplomoppgave ved Det norske Diakonhjems Teologisk/Administrative Høgskole om prostetjenesten (*Prosten – leder eller postkasse, 1988*). Med denne utredningen og de følgende diskusjoner startet for alvor utviklingen i retning av å se prostens rolle mer i lys av moderne ledelsesteorier enn av den tidligere forankringen i begreper som tilsyn og kontroll.

Utredningen fra Presteforeningen konkluderte med at på grunnlag av nyere ledelsestenkning, vil prosten fremstå i *en ny lederrolle*. Denne er ikke teologisk fundert og heller ikke uttrykt i teologisk språk (PF: «Prosten»1989 s. 18). Det dreier seg om er praktisk ledelse som mellomleder. Til denne nye prosterollen kreves *en situasjonsbetinget lederstil* og en *målstyrt ledelse* (ibid. s. 21).

Fremdriften i arbeidet gikk forholdsvis raskt. Det var åpenbart at departementet la forholdene til rette for en snarlig avklaring og fremsto i virkeligheten som pådriver i arbeidet. Etter godt samarbeid mellom de berørte instanser forelå utkastet til den

¹⁹ Presteforeningen: *PM om prosteembetet i Den norske kirke*, Oslo 18. mai 1972, maskinskrevet dokument, 7 sider.

²⁰ *Prosten i Den norske kirke*. Utredning av et utvalg oppnevnt av Den norske kirkes presteforening. Avgitt 20. september 1989, 29 maskinskrevne sider.

Prosten

første tjenesteordning for proster tidlig i 1993. Den nye tjenesteordningen ble utformet innenfor de kirkerettslige rammer som var gjeldende på den tiden, og den hadde paragrafer som både fremhevet de overordnede støttfunksjonene og de organisatoriske oppgavene som ble tillagt prosten:

§ 1. Prosten er biskopens medhjelper og øverste geistlige leder i prostiet, og skal se til at kirkelig ansatte og organer i prostiet utfører sitt arbeid i samsvar med de kirkelige ordninger

§ 2. Prosten skal arbeide for gode kollegaforhold og et godt åndelig fellesskap mellom de kirkelige ansatte i prostiet, stimulere til studier og etterutdanning og bistå tjenestemenn (!) og organer med faglig veiledning og råd og støtte

§ 5. Prosten skal holdes orientert om de kirkelig ansattes arbeidsforhold, og når det er ønskelig bistå med tilrettelegging av arbeidsplan for sokneprester, eventuelt også for kapellaner og kateketer når soknepresten ber om det. Oppstår uenighet i et prestegjeld om arbeidsfordeling o.l., skal prosten ha samtale med partene før saken eventuelt forelegges høyere myndighet.

Prostebesøkene ble igjen en del av prostens oppgaver, og ble nærmere beskrevet i et eget kapittel (§ 8): «Prosten skal foreta et årlig prostebesøk i hvert prestegjeld i prostiet. Den nye tjenesteordningen ble foredratt i statsråd 10. september 1993 og trådte i kraft 1. november samme år.

Mot en ny prostetype

Da departementet startet sin nytenkning om prostestillingene, la det vekt på at *sokneprestfunksjonen* fortsatt burde være den sentrale oppgaven for prosten. Men diskusjonen førte til et sterkere press på å definere prosteembetet som en selvstendig stilling, frigjort fra de vanlige plikter som sokneprest. Mer og mer ble vekten lagt på generelle modeller for ledelse, hentet fra arbeidslivet og offentlige virksomheter. Her spilte undersøkelser fra det sosialfaglige miljø ved Diakonhjemmet en viktig rolle. I 1998 kom Morten Huses KIFO-rapport med tittelen «*Prosten - ansvar, arbeidssituasjon og ledelse*», og la det ideologiske grunnlag for tenkningen videre.²¹ Utredningen var gjort etter oppdrag fra Kirkedepartementet, og var basert på et omfattende intervjuprogram blant landets proster for å kartlegge deres eget syn på arbeidet som prost. Undersøkelsen ble lagt frem på en nasjonal prostekonferanse i Trondheim i april 1998.

Materialet som fremkom var svært variert, med store variasjoner i prostenes oppfatning av prosterollen, og viste at det var mange glidende overgangsmodeller (ibid. s. 173). Huse sluset imidlertid svarene inn i kategorier hentet fra moderne ledelsesteori,

---

²¹ KIFO-rapport nr. 10, Tapir forlag, Trondheim 1998.

og presentasjonen bygger opp til konklusjonen at det var en kombinasjon av den målbevisste og den selvstendige ledertype som en fremtidig tjenesteordning skulle fremme (ibid. s. 196f; 199). Huse forklarer valget slik:

«Begrepene «tilsyn» og «forvaltning» kan ha forskjellig betydning avhengig av hvilken tradisjon de er anvendt i. Dette gjelder også i diskusjonen om prostene som leder. Fra et juridisk ståsted vil det kunne legges en annen betydning i dem enn i en teologisk kontekst, mens andre begreper anvendes i en ledelsestradisjon. Tjenesteordning for proster og diskusjonen rundt den synes ikke å ha tatt høyde for disse forskjellene i begreper og begrepsbruk. . . . I vår fortolkning har vi lagt til grunn at tjenesteordningen har en juridisk språkdrakt» (ibid. s. 41).

Departementet hadde bestemt seg for å undersøke mulighetene for endringer, og bestilte og finansierte utredninger som kunne underbygge dette ønske. Det ble også skapt mulighet for forsøksordninger med organisering av prestatjenesten, heriblant også med prosterollen, som ble offentliggjort som KIFO-rapporter.

Vekten ligger nå på *management* i stedet for en teologisk basert forståelse av *tilsyn*. Denne overgangen blir belyst i Harald Askelands artikkel 2016, med tittel: «Reforming the Pastoral *managereal Structure* in Church of Norway: Exploring whether and how the *managerial Role of the Dean* has been strengthened» (*Kursiveringene er mine*).²²

Askeland opererer med fem kategorier av ledermodeller som han plasserer informantene i, med basis i undersøkelsen: 1) den *institusjonelle* leder, som styres av institusjonens verdigrunnlag; 2) *direktøren*, som utvikler strukturer, prosedyrer og planer og koordinerer arbeid for effektivt å oppnå bestemte mål; 3) *tjenesteutvikleren*, som utvikler strategier for hvilke tjenester som kan utvikles for å nå bestemte mål; 4) *integratoren*, som sikter på å binde systemet sammen og motivere og dyktiggjøre de involverte aktørene; 5) *mediatoren*, som søker å bygge allianser og dempe press og tilløp til uenighet (Askeland, 2016. s.100). Tyngdepunktet i prostens oppgaver er forskjøvet fra det opprinnelige tilsyn med prester og menigheter, til administrative tiltak rettet mot orden og forvaltningsmessige avgjørelser. «Deans and ministers alike agree that the administrative component has increased while pastoral leadership has been weakened» (ibid. s. 114).

I 2003 har departementet fått nok stoff til at de kan sende ut et første utkast til nye tjenesteordninger for menighetsprester og proster. Det ble sendt ut 10. oktober. Med høringsfrist på snau to måneder gikk utkastet ut til et begrenset utvalg høringsinstanser.²³ Kirkerådet har gitt en grundig vurdering av forslagene.²⁴ Kirkerådet peker på at § 1 i forslaget gir hjemmel for å delegere beslutningsmyndighet fra biskopen til prostene og uttrykker en viss skepsis til denne utviklingen.

22 (Askeland (2016), i: Askeland, H./Schmidt, U. red. *Church Reform and Leadership of Change*. Church of Sweden Research Series no. 12, Pickwick Publications, Eugene, Oregon, 2016.

23 Biskopene, prostene, bispedømmerådene, Kirkerådet, KA og prestenes fagforeninger. Bispemøtet som organ var utelatt.

24 Hørings svar datert 15.12.2003.

Det er viktig å sikre at eventuelle særlige hensyn, teologiske eller andre, som gjør seg gjeldende i kirkeforvaltningen ikke blir skjøvet i bakgrunnen på bekostning av generelle utviklingstrekk i statlig virksomhet. På den andre siden må kirken være åpen for påvirkning fra andre samfunnsområder og organiseringsdebatt mer generelt (ibid. s. 6).

De nye tjenesteordningene medfører store utfordringer for prostene, mener Kirkerådet. «Det blir utfordrende å lede prester som tradisjonelt har hatt en stor grad av personlig frihet i sin tjenesteutøvelse. En må også anta at prostene mer tydelig vil framstå som administratorer, blant annet fordi de tydeligere enn før blir arbeidsgiverrepresentanter» (ibid. s.10).

Bispemøtet var forbausende passivt mens forarbeidene pågikk, men i lys av de utredninger som var gjort om nye ledelsesformer og ny tjenesteordning for prester, behandlet biskopene i 2003 temaet «Menighetsledelse og prestedtjeneste – noen aktuelle utfordringer» (BM Sak 23/03). I protokollatet leser vi: «Kirkeloven av 1996²⁵ har medført flere positive reformer, men også skapt uklarhet og debatt om sider ved ledelsesstrukturen». Det er forholdet mellom den administrative ledelse ved fellesråd/kirkeverge og den pastorale ledelse ved prest/prost og biskop som er i fokus. Protokollen viser at biskopene legger vekt på den prinsipielle forståelse av kirken som både en åndelig og konkret størrelse: «Kirken er både en organisme, skapt av Gud i Kristus ved Den Hellige Ånd, og en organisasjon med behov for ledelsesstrukturer . . . . Kirken trenger å bli ledet både åndelig og administrativt».

Når det gjelder selve programformuleringen for prostens arbeid, hadde høringsutkastet i hovedsak avgrenset seg til prostenes forhold til prestedtjenesten, og lagt vekt på vesentlig formelle sider ved ansvaret. Dette skyldes nok en viss avgrensning av prostens ansvar for de områder som etter kirkeloven av 1996 var lagt under fellesrådenes myndighet. Utkastet fra departementet understreket at formålet med reformen var «å legge til rette for bedre ledelse av prestedtjenesten, for derved å gi både bedre tjenestevilkår for den enkelte prest og en best mulig prestedtjeneste for den enkelte menighet». Men utkastet hadde ingen formuleringer som synliggjorde den åndelige ramme som prostens tjeneste skulle utføres i.

Departementets utkast holder seg til de formelle pliktene: «Prosten skal se til at prestene i prostiet forvalter Ord og sakrament ved at de *etter gjeldende ordninger* a) holder forordnede gudstjenester og forretter kirkelige handlinger» - og deltar i dåpsopplæring, øver sjelesorg og forkynnelse i menigheten (§ 4 – *min kursivering*). Men biskopene savnet åpenbart et tydelig kvalifisert kirkelig motiv for tjenesten. De

---

²⁵ lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke.

sørget for at prostetjenesten fikk et tydeligere materielt innhold ved å føye inn et tillegg (Prosten skal se til at prestene i prostiet forvalter Ord og sakrament) «*slik at kristen tro og kristent liv kan fremmes i menighetene*» ved at de etter gjeldende ordninger . . . osv.

Dette innskuddet ble foreslått som et tillegg, og ble også innført i den reviderte tjenesteordningen for prester. Det var åpenbart viktig for biskopene å fremheve at alt arbeid i kirken sikter på å fremme kristen tro og kristent liv. På denne måten kunne det markeres et teologisk motiv i tillegg til det juridiske preg som utkastet ellers var utformet med. Hovedbestemmelsen i tjenesteordningen ble dermed stående med denne formuleringen:

Prosten skal se til at prestene i prostiet forvalter Ord og sakrament slik at kristen tro og kristent liv kan fremmes i menighetene ved at de etter gjeldende ordninger a) holder forordnede gudstjenester og forretter kirkelige handlinger, b) deltar i utførelsen av dåps- og konfirmasjonsopplæring, c) utøver sjelesorg og veiledning, går med dødsbud, reiser i soknebud og ellers besøker syke i soknene og d) utfører forkynnerarbeid og i samarbeid med menighetsrådet annet menighetsbyggende arbeid (§ 5).

Prostebesøkene har nå fått en mer beskjeden plass i oppgavekatalogen: «[Prosten] foretar prostebesøk i prostiets menigheter etter den ordning som er fastsatt i bispedømmet» (§ 7 b).

Forslaget som helhet, med Bispemøtets innspill, kan tydes som en dreining fra den opprinnelige interne bestemmelse om prostens rolle som «biskopens medhjelper», med forankring i en hierarkisk kirkestruktur og klart definerte kirkelige mål, til en mer stasjonær rolle som selvstendig kirkelig medarbeider, med stort spillerom, både for åndelig tilsyn og administrative funksjoner, i utøvelsen av sin mangfoldige tjeneste. Den lange oppregningen av prostens ansvar og oppgaver i § 7 viser at stillingen nå var blitt definert i større grad som en administrativ tjeneste enn i de opprinnelige beskrivelser. Oslo biskop og Bispedømmeråd oppfatter forslaget dithen at prostens «i større grad skal kunne frigjøres fra daglig prestatjeneste for å kunne utøve *strategisk lederskap på overordnet nivå*».²⁶

Den viktigste side ved prostens oppgave kom likevel til uttrykk i § 4: slik:

Prosten ivaretar arbeidsgivers styringsrett overfor prestene i prostiet og har biskopen som sin overordnede. - Prosten er nærmeste overordnede for prostiets sokneprester og prostiprester og fordeler de oppgaver mellom prostiets prester som ikke allerede er pålagt den enkelte prest ved instruks eller særskilt bestemmelse gitt av høyere myndighet (§ 4).

²⁶ Høringsuttalelse fra Oslo Bispedømmeråd og Oslo biskop, datert 15/12, 2003 - min kursivering.

Det er denne myndighetsutøvelse som i ettertid ble betegnet som «Prostereformen», og som i de følgende år ble årsak til debatt, både om prostens forhold til biskopens tilsyn og om prostens styringsmyndighet i forhold til det lokale presteskap og de øvrige ansatte i menigheten. Erfaringen har vist at prostens arbeid i dag i stor grad består i å administrere prestenes tjeneste.

Tjenesteordningen for proster ble vedtatt som en forordning av Kirkedepartementet og trådte i kraft fra 1. juli 2004. Etter at Kirkemøtet fikk selvstendig organiseringsmyndighet ved overgangen fra statskirke til selvstyrt folkekirke, har Kirkemøtet i 2016 fastsatt tjenesteordningen for prost som kirkelig forskrift, videreført fra 2004, med bare små formelle justeringer.

Bispemøtet var i årene som fulgte opptatt av å få avklart forholdet mellom biskopene og prostene. Spørsmålet ble aktualisert i forbindelse med revisjon av visitasreglementet. Prostens rolle i bispevisitasjonene ble dermed også vurdert på nytt. Da departementet fastsatte ny *tjenesteordning for biskoper*, fikk Bispemøtet hjemmel i § 7 for å fastsette visitasreglementet.. Dette fremstår som en særegen myndighet for Bispemøtet.²⁷

Biskopene var pådrivere for å etablere kurs og veiledningsprogrammer for nye proster. Et «Utviklingsprogram for proster» (UPP) ble gjennomført av Departementet og Bispemøtet i 2007-2009. Biskopene peker på at «forholdet mellom forvaltningsledelse og åndelig ledelse» må inngå (BM sak 14/08).

Ved høstmøtet i 2013 oppsummerte biskopene arbeidet med å styrke prostefunksjonen (BM sak 19/13). Kursing for prostene var blitt gjennomført med gode resultater. Bispemøtet understreker «hvor viktig prosten er som leder i kirken, både i prostiet og som støtte for biskopen» og går inn for at det blir lagt opp til relevant kompetanseutvikling i etterkant av ansettelse: «Prosten bør ha kompetanse innenfor: - åndelig ledelse - personalledelse - administrativ/organisatorisk ledelse - endringsledelse - strategisk ledelse - ekklesiologi». Her skisserer biskopene en mer samlet forståelse av prostefunksjonene der teologiske og administrative komponenter føyes sammen. Fra 2014 fikk Bispemøtet fra departementet et særlig ansvar for å tilrettelegge etter- og videreutdanning for prester, inklusive kursing av proster. To år senere har Bispemøtet klart et detaljert opplegg (BM sak 4/15). Det innebar følgende momenter: 1) Lokal innføringsdag på prostekontoret, 2) Innføringsdager på bispedømmekontoret, 3) Fadderprostordning, 4) Nasjonalt innføringskurs, 5) Formell videreutdanning. I 2015 og 2016 ble det gjennomført regionale kurs for alle proster, og en nasjonal prostekonferanse ble også gjennomført i 2016.

---

²⁷ Til nærmere belysning av biskopenes visitasjonsmyndighet, se Skjevesland, O. «Visitasen visitert» i: *Halvårskrift for praktisk teologi* nr. 1 (2007). se også: Sæle, A. «Den biskoplege tilsynspraksisen» i: *Tidsskrift for praktisk teologi* nr. 2 (2020). Også Bispemøtet utformet et eget vedtak i tilknytning til Bispemøtet i 2016 om «Kirkens tilsynstjeneste i lys av ny Kirkeordning», hvor biskopenes tilsynsoppgaver settes inn i en videre sammenheng (BM sak 8(16)).

Avslutning

Undersøkelsen har vist at prostene har hatt en viktig rolle i utviklingen av mer selvstendige menigheter og en aktiv prestetjeneste, samtidig som grunnelementene i prostenes oppgavekatalog har vært forholdsvis konstante frem imot den nyeste tid. Den nære tilknytning til biskopens overordnede tilsynstjeneste har vært en hovedfaktor i utviklingen, og både kongelige forordninger og praktisk initiativ har bidratt til at prostene har fått en stadig mer omfattende tjeneste.

Samtidig er det tydelig at nyere organisasjonsteori og ledelsesmønstre har bidratt til en dreining av prostefunksjonen i retning av mer strategisk oversyn, selvstendig vurdering og administrativ fordeling av ansvar og oppgaver overfor kirkelig ansatte og menigheter. Resultatet har blitt at prostestillingene i dag defineres i hovedsak ut fra alminnelige lederskapskategorier, i tråd med den utvikling som har skjedd i samfunnet ellers. Det synes som utviklingen først langsomt har gått opp for biskopene, som har ønsket å beholde noe av den sjelsesørgeriske og personorienterte innretningen av prostenes tjeneste. Dette anliggende fikk også et visst gjennomslag i den gjeldende tjenesteordning for proster. Men Bispemøtet har i den seneste utvikling erkjent de nye krav som må stilles for utøvelsen av prostegjærningen, i samsvar med de forutsetninger som ligger i en endret menighetsforståelse og en ny presterolle. Den sterke vekt som ligger på innføring og oppfølging av nye proster, gir et godt grunnlag for utøvelsen av prostefunksjonene i den nye rollen som selvstendige mellomledere i Den norske kirke.

Litteratur

- Askeland, H. (2016). «Reforming the Pastoral Managerial Structure in Church of Norway. Exploring Whether and How the managerial Role of the Dean Has Been Strengthened», i: Askeland, H. og Schmidt U. ed. (2016) *Church Reform and Leadership of Change*. Church of Sweden Research Series no. 12, Pickwick Publications, Eugene, Oregon, 2016 s. 92-116.
- Bispemøtet (2016). «Kirkens tilsynstjeneste i lys av ny Kirkeordning» (Årsmelding) utg. av Bispemøtet, s. 24-29.
- Bispemøtet (2017). (Årsmelding) utg. av Bispemøtet, mars 2018.
- Christiania Bisparkiv. Tilsyn. Rekke 1-24 Prostevisitaser 1735 - 1810.
- Den norske kirkes presteforening (1972). PM om prosteembetet i Den norske kirke, Oslo 18. mai 1972, (maskinskrevet dokument, 7 sider).
- Den norske kirkes Presteforening (1989). *Prosten i Den norske kirke*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Den norske kirkes presteforening, Avgitt 20. september 1989. (maskinskrevet dokument, 29 sider).
- Daae, L. (1879). *Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen*, Christiania, T.H. Steens Forlagsexpedition.
- Fogtman, L. (1788). *Kongelige Rescripter Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge i chronologisk Orden, IV. Deel, 2. Bind 1740 -1746*, Kjøbenhavn, Gyldendal 1788.
- Fogtman L. (1806). *Alphabetisk Register over de Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve i 17 Bind, Første Part (A – L)* Kjøbenhavn, + 1806.
- Godal, T. red. (1969). «Prosteembetets funksjon og oppgaver» Utredning for Bispemøtet, september 1969. maskinskrevne sider.
- Heffermehl, A. V. (1890). *Geistlige Møder i Norge. Et Bidrag til den norske Kirkes historie efter Reformationen til 1814*. Cammermeyer forlag, Kristiania.
- Heuch, J. C. (1965). *Visitasberetninger 1889 – 1902*, utgitt av Gunvald Bøe. Oslo, Lunde & Co's forlag.
- Huse, M. (1998). *Prosten - ansvar, arbeidssituasjon og ledelse*, (KIFO-rapport nr. 10, Tapir forlag, Trondheim 1998).
- Huse, Morten og Hansen Cathrine (2003). *Ny organisering i prestetjenesten. Evaluering av forsøkene (KIFO-rapport nr. 24, Tapir Trondheim 2003)*.
- Imsen, S. (2003) «Kirkelig jurisdiksjon», Oppslagsord i *Norsk historisk leksikon*, 3. utg.
- Imsen, S./Ramstad, M. (2003). «Skolekommissjonen», Oppslagsord i i *Norsk historisk leksikon*, 3. utg.
- Kirkekommissjonen av 1908 I. *Indstilling til nyt visitasreglement for den norske kirke*. Kristiania, Steenske Bogtrykkeri, 1908).
- Kirkeloven av 1996 (lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke)*.
- Kirkeordinansen av 1537*. Reformasjonens kirkelov. Oversatt av Terje Ellingsen, (1990) Verbum, Oslo, siteres: «KO».
- Kirkerådet, Høringssvar til utkast om tjenesteordning for prester og proster, datert 15.12.2003.
- Montgomery, I. (1990). «Synoden som ett led i reformationskyrkans inre konsolidering. Synoderna i Bergen 1584 og 1589». i: Brohed, Ingmar (red.) (1990): *Reformationens konsolidering i de nordiska länderna*. Oslo Universitetsforlaget.

Prosten

- Nielsen, Y: *Biskop Jens Nilssons visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597*, Kristiania 1885. Faksimileutgave 1981 ved Carl Zakariasson, Ed., s. 233). Siteres: Visitasboken.
- Oslo biskop og Oslo Bispedømmeråd: Høringsuttalelse til utkast om tjenesteordning for prester og prostere, datert 15/12, 2003.
- Ot. prp. nr. 42 (1967 - 68) om lov om endringer i lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 m.v.
- Palladius, P (1555), *Formvla visitationis provincialis seu præpositorum conscripta* a Doct. Pet. Pall. (regler for provinsvisitasen eller retningslinjer (oppskrift) for prostene). Uten trykkested. Forord datert 7. Juni 1555. Digital utgave av originalen, via Nasjonalbiblioteket.
- Presteforeningen: *PM om presteembetet i Den norske kirke, Oslo 18. mai 1972*, maskinskrevet dokument, 7 sider.
- Prosten i Den norske kirke*. (1989). Utredning av et utvalg oppnevnt av Den norske kirkes presteforening. Avgitt 20. september 1989, 29 maskinskrevne sider.
- Skjevesland, O. (2007). «Visitasen visitert» i: *Halvårsskrift for praktisk teologi*, (24)1, s. 4-11.
- Sæle, A. (2020). «Den biskoplege tilsynspraksisen» i: *Tidsskrift for praktisk teologi*, (20)2, s. 91-106.
- Årbok for Den norske kirke*, Årg. 1955; 1964; 1972; 1975.